

ÀGORA

Guia didàctica per al professorat Estela Torres Villacampa

Fitxa Tècnica

TÍTOL: Ágora

DURADA: 126'

NACIONALITAT I ANY: Espanya-Malta, 2010

IDIOMA: Drama històric

GÈNERE: Anglès

DIRECTOR: Alejandro Amenábar

GUIÓ: Alejandro Amenábar, Mateo Gil

PRODUCTOR: Fernando Bovaira

DIRECTOR DE PRODUCCIÓ: José Luis Escolar

DIRECTOR DE FOTOGRAFIA: Xavi Giménez

DISSENYADOR DE PRODUCCIÓ: Guy Hendrix Dyas

DISSENYADORA DE VESTUARI: Gabriella Pescucci

MÚSICA: Darío Marianelli

Sinopsi

Segle IV. Egipte sota l'Imperi Romà. Les violentes revoltes religioses als carrers d'Alexandria arriben fins a la seva llegendària Biblioteca. Atrapada darrera dels seus murs, la brillant astrònoma Hipàtia lluita per salvar la saviesa del Món Antic amb l'ajuda dels seus deixebles. Entre ells, els dos homes que es disputen el seu cor: Orestes i el jove esclau Davo, que es debat entre l'amor que li professa en secret i la llibertat que podria assolir unint-se al ràpid ascens dels cristians.

[Traducció al català de la Sinopsi de la pàgina web oficial de la pel·lícula: www.agoralapelicula.com]

Etapa i curs recomanats: segon de Batxillerat (per la matèria d'*Història de la filosofia*)

Tema principal i possibles subtemes que tracta la pel·lícula

- Dogmatisme religiós com a concepte, fanatisme religiós i intolerància religiosa
- Filosofia: filosofia i ciència com a actitud crítica
- Astronomia: model heliocèntric *versus* geocèntric del sistema solar
- Incoherència teòrica i incoherència entre teoria i pràctica
- Status social, esclavatge i altres discriminacions (per motius religiosos, de gènere...)
- Violència i guerra

Relacions que es poden establir

- Dogmatisme religiós en diferents èpoques històriques
- Integritat religiós actual
- La situació de la dona en molts països actuals, com l'Iran (on les dones acusades d'adulteri poden morir lapidades a mans dels seus germans i pares –l'assassinat per pietat de Davo tapant-li la boca a Hipàtia sembla una metàfora d'aquest fet: és l'opció que troba millor entre les poques que té-).
- Fanatismes no tan sols religiosos sinó també polítics... i no tan sols històrics, sinó també actuals...

- Persecucions de tot tipus sota la disfressa d'intolerància religiosa (recordem quan es prohibeixen els ritus pagans, o quan Ciril·li acusa de bruixeria i d'impietat a Hipàtia).

Objectius formatius

- Conèixer Alexandria i com era la seva Biblioteca, i apropar-se a la història del llibre (inclòs l'electrònic).
- Familiaritzar-se amb la història del cristianisme, perseguits per l'Imperi Romà, "tolerats" després i convivint en principi amb els pagans, el conflicte amb els jueus, la figura dels parabolans, els miracles, la canonització dels màrtirs...
- Observar com és de fàcil passar d'ésser perseguit (com els cristians en els seus orígens) a perseguir tú mateix als altres (i intentar relacionar-ho amb altres situacions no només religioses, sinó també polítiques, i no només històriques, sinó també actuals).
- Reflexionar sobre el dogmatisme religiós i el fanatisme religiós, sobre les diferències entre monoteïsmes i el politeïsmes, sobre el fanatisme de qualsevol tipus.
- Debatre sobre la relació entre <dogmatisme> i <religió> (Pot existir una religió que no sigui dogmàtica?).
- Debatre sobre la relació entre <dogmatisme> i <actitud crítica> (recordar la reivindicació que fa Popper de Tales com el primer científic i filòsof, per defensar l'actitud crítica enfront del dogmatisme de l'autoritat de les "escoles").
- Reflexionar i debatre sobre la relació entre la raó i les emocions.
- Reflexionar sobre el paper de les dones en l'antiguitat ("¿A cuántas mujeres obedeces? ¿A cuántas admiras? Sólo a una.", li diu Sinesi a Orestes), i sobre les dones de determinats països en l'actualitat.
- Apropar-se en primera persona als moments d'investigació i formulació d'hipòtesis científiques, concretament en relació al model heliocèntric del sistema solar, i comprendre que les idees tenen una "història" (apareixen, s'obliden, desapareixen, es reprenen...).

Recomanacions per visualitzar la pel·lícula a l'aula

Seria convenient visualitzar la pel·lícula sencera al menys una vegada, per la qual cosa necessitarem disposar d'una primera sessió de dues hores i mitja, tenint en compte que la pel·lícula té una durada de 126'. Després podem seleccionar unes determinades seqüències i analitzar-les amb detenció.

Proposta d'activitats

1. Abans de veure la pel·lícula

1.1. Entrada al bloc

Abans de la visualització, els alumnes hauran visitat l'entrada al nostre bloc, <http://filosofia-segondebatxillerat.blogspot.com/2011/02/agora.html>, que inclou una entrevista al propi Amenàbar en la qual fa una presentació molt interessant a la seva pel·lícula.

1.2. La pàgina oficial de la pel·lícula

Posteriorment (portats per la mateixa entrada del bloc), els alumnes visitaran la pàgina oficial de la pel·lícula: www.agoralapelicula.com,

a on podran trobar, entre d'altres, les següents informacions:

- El **tràiler de la pel·lícula** (a l'apartat de *multimèdia/vídeos*)
- Una presentació de cadascun dels **personatges** (a l'apartat de *personatges*).
- Una aproximació a la figura històrica d'Hipàtia d'Alexandria, a l'apartat *biblioteca/sobre Hipàtia*:
  - La dona i la científica
  - Hipàtia i l'amor
  - Rachel Weisz parla d'Hipàtia

1.3. Pre-recerca històrica

Per comprendre millor la pel·lícula i situar-nos en el context, cal que els alumnes tinguin una mínima informació sobre el context històric dels fets (la mateixa pel·lícula ofereix una introducció a l'espectador): la ciutat d'Alexandria a finals del s. IV dC, situada en Egipte, província de l'Imperi Romà, imperi que ja començava a enfonsar-se. El far d'Alexandria era una de les 7 meravelles del món i la seva biblioteca, la més gran coneguda (símbol cultural i també religiós –era lloc de culte pagà-).

1.4. Personatges històrics - personatges ficticis

Abans de la visualització, ens plantejarem una la qüestió de quins personatges són històrics i quins són inventats (per exemple, el personatge de Davo, l'esclau cristià, és un personatge inventat). I no és fins a després d'haver vist la pel·lícula quan proposarem fer una recerca sobre els personatges històrics (perquè llavors l'interès dels alumnes serà molt més elevat i l'aprenentatge, per tant, molt més significatiu).

2. Després de veure la pel·lícula

2.1 Activitat prèvia

Obrim un debat sobre les impressions i les emocions que ens ha provocat la pel·lícula. Cal explicar quines són i per què. Inclús també els hi podem preguntar si la pel·lícula ha resultat ser com s'imaginaven abans de veure-la, i què els hi ha sorprès més.

2.2. Observació d'elements relacionats amb el relat cinematogràfic

Proposem treballar els següents aspectes:

2.2.1. Els temes en el relat narratiu i les escenes importants:

- **Incoherència teòrica:** Com pot Amoni en un sermó en que predica que el seu Déu és misericordiós, dir al mateix temps que llencin a un pagà a les flames per a demostrar que el veritable Déu és el seu?. L'estructura de la demostració no és correcta, però potser el monjo ens constestaria que ha d'adequar el seu discurs al nivell de l'auditori. De fet en un altre sermó demostra la seva frustració sobre la comunicació del missatge: “¿Entendeis algo de lo que estoy diciendo? ¿Entendeis como hombres o movéis la cabeza como ovejas?”. Però llavors hauríem preguntar-li al monjo Amoni el mateix que va dir que li preguntaria l'Iñaqui Gabilondo al Papa actual: “¿Cree usted en Dios?”. Com li va preguntar Sinesi a Orestes: “¿Crees en Dios? ¿Eres un verdadero cristiano? ¿O has hecho como tantos otros otros, convertirte al cristianismo sólo para medrar en política?”.
- **Incoherència entre teoria i pràctica:** només cal recordar el “Queridísimo” tan hipòcrita de Ciril·lo a Sinesi a l'abraçar-lo. La mateixa Hipàtia, quan Orestes li comunica que tots els notables, incloent-la a ella, hauran d'acabar per convertir-se al cristianisme, li recrimina: “*Hablas de mercadear con la fe.*” És curiós el fet de que, a partir de la prohibició dels rites pagans, molts dels alumnes d'Hipàtia, Orestes inclòs, s'acabessin convertint al cristianisme i ocupant càrrecs polítics a la ciutat. Quin art més difícil, la política: “*Está llamando a la aniquilación de mujeres y niños. Un obispo. Un cristiano.*”, es queixava Orestes de Ciril·lo, ahora que reconeixia que, éssent ell mateix cristià, no podia fer res, si no volia que mitja ciutat s'aixequés en contra del seu govern. Però contra aquests arguments pragmàtics sempre es poden oposar de filosòfics: “*Si no tomais medidas, Cirilo continuará haciendo lo mismo hasta que no quede nadie en esta ciudad; y entonces no tendreis pueblo que gobernar*”, va dir Hipàtia. I no és veritat? Sempre es poden (o s'han d'intentar?) veure

les coses des d'un punt de vista diferent, més ampli. Però la mateixa Hipàtia és incoherent en defensar *teòricament* la igualtat per tothom alhora que, *a la pràctica*, critica “*el vulgo y los esclavos*”.

- **Els perseguits que es converteixen en perseguidors:** Als cristians, llençats als lleons del circ durant segles, ara els hi diuen a l'Àgora: “*¡Qué arrogantes ahora que el imperio os deja existir!*”. Després de l'episodi del pagà llençat al foc a l'Àgora pels cristians, el pare d'Hipàtia troba una creu i diu que no vol cristians a casa seva, una esclava es confessa cristiana: Davo diu llavors que ell també és cristià –tot i que no ho és– i que el castigui a ell pels dos –però ho demana per pur sentiment altruïsta–: “*Ahora nos dan lecciones de piedad*”, crida el pare d'Hipàtia, però de fet la lliçó de pietat li havia donat la “persona” de Davo, i no com a cristià.

- **El paper de les emocions:** En l'escena de la creu cristiana, Hipàtia li suplica al pare que no castigui els esclaus: “*¡Espera a calmar-te!*”, li diu. Potser aquí estigui la clau de tot: quan ens deixem portar per les emocions i no per la raó; quan el nostre cervell *disconnecta*. Igual que li acabarà passant a la pròpia Hipàtia quan, estressada intentant salvar el màxim de llibres possibles, li retreu a Davo: “*¡Por qué los esclavos nunca estais cuando se os necesita?*”, i inclús l'insulta (“*¡Idiota!*”).

- **Actitud crítica versus dogmatisme:** Hipàtia, rebutjant convertir-se al cristianisme, li diu a l'obisp: “*Sinesio, tú no cuestionas lo que crees. Tú no puedes. Yo debo*” Ell no “*pot*” qüestionar-se res perquè la fe és dogmàtica; ella “*ha de*” qüestionar-se tot en tant que científica i filòsofa.

- Desgarradora la frase de Orestes quan, acorralat per Sinesi forçant-lo a que confessi creure en “tot” el que diuen les Escripures, inclòs el fragment que va llegir Ciril·li contra les dones, reconeix impotent: “*No sé. No sé en qué creer.*”

- **La ciència i la filosofia com a actitud crítica:** Quan els déus no els ajuden, Orestes diu que haurien de buscar uns altres, i un company el critica per atrevit. No és aquesta l'actitud crítica que defensava Tales? Hem d'atrevir-nos a criticar!. I de fet la mateixa Hipàtia aplaudeix l'actitud crítica d'Orestes: perquè, de fet, gràcies a que Orestes va criticar un dia el mecanisme dels cossos celestes com a “capritxós” i complicat, va poder obrir Hipàtia el seu punt de vista suficientment per poder adonar-se que la explicació que cercava havia de ser més simple. I llavors va començar: “*I si... i si... ?*”. Aquesta formulació d'hipòtesis és el que fa avançar la ciència, no la por a criticar al mestre. I tornen a considerar a hipòtesi d'Aristarc de Samos (el primer en formular el model heliocèntric del sistema solar: segons el qual el desplaçament de les errants només seria una il·lusió òptica). Però sempre hi ha prejudicis que ens afecten: la sol·lució estava en la el·lipse, però Hipàtia no l'acceptava i es preguntava: “*¡Por qué razón convive el círculo con formas tan impuras?*.” I quan ella mateixa intenta donar cabuda a altres formes el mateix Orestes li diu: “*Pero Señora: no hay nada más puro que el círculo. ¡Tú nos lo enseñaste!*.” “*¡Sí, pero supón, sólo supón...!*”, e.d., per un moment atreix-te a pensar (el *sapere aude* kantian), a posar entre parèntesi la doctrina del mestre i a pensar amb actitud crítica. “*Debo empezar otra vez, con nuevos hojos. Debo reconsiderarlo todo, he de replantear...*”, murmura emocionada Hipàtia. No us recorda al dubte metòdic de Descartes? Fins i tot recorda al dubte del somni i la vigília quan diu: “*¡O tal vez estoy desvariando?*”. En un altra escena diu: “*Despojémonos por un momento de cualquier idea preconcebida.*” I és que podem fer-ho, això (recordar a *Gadamer*)?

- Quan un esclau li relata a Davo el suposat “miracle” d'Amoni, li diu que va passar les flames il·luminat d'una manera especial: “*Serían las llamas, estúpido.*”, le contesta Davo.

- Deprés d'haver resat Davo demanant a déu que Hipàtia no fós d'un altre, l'escena del mocador, posar li fa pensar que el seu déu ha tingut alguna cosa a veure amb el rebuig d'Orestes, i el fet que després de recollir el mocador digui “*Gracias, Señor. Gracias,*

Señor...”, així ho indica. Aquí Davo ja ha perdut la seva actitud crítica: és com quan una nena de P5 es va emocionar un dia al pati perquè va sortir el sol després de posar-nos a cantar la cançó del “*Sol solet*”...

- **La importància dels símbols:** el mocador amb la sang d’Hipàtia implica un despreci per a Orestes, però és un trofeu per a Davo. La violenta destrucció de la Biblioteca fa pensar sobre la importància que els seus símbols (l’estàtua de Serapi, els llibres...) tenien per als cristians –tot i que una importància qualitativament diferent-, i en presenciar-la, un –situat en una altra perspectiva- s’esgarrija i recorda la frase d’Amenàbar: “*Lo fácil que es destruir*”. Però hem de tenir present que el valor que li donem a les coses és purament simbòlic. Hem de relativitzar.

- **La importància dels sentiments més bàsics:** Ciril·lo, després de llegir un fragment de la Bíblia contra les dones, amb intenció d’atacar Hipàtia, va tancar el seu llibre sagrat i el va agafar entre les mans mentre s’apropava als notables pagans i cristians, dient: “*Notables, es el momento de que todos os reconcilieis con Cristo. Ésta es la palabra de Dios. Arrodillaos ante ella y aceptad sus verdades*”. Però Orestes no es vol agenollar davant d’allò que acaba de sentir, tot i que el mateix Sinesi li va indicar amb un gest que s’agenollés. No deixa de sorprendre’ns aquesta actitud de Sinesi: però si ell també havia estat deixeble d’Hipàtia! Però a un cristià no hauria de sorprendre’l, quan el mateix Abraham va acceptar matar el seu fill, tot i que li semblava irracional, perquè Déu li havia demanat. Abraham és el paradigma de la fe. O no és veritat que ens sorprèn més encara quan Orestes, malgrat la pressió i els crits de la massa, no s’agenolla finalment i acaba girant-se i marxant? Quants de vosaltres hauríeu resistit la pressió?

2.2.2. Els personatges:

- Hipàtia
- Davo
- Orestes
- Teón d’Alexandria, pare d’Hipàtia
- Amoni
- Sinesi, que serà l’obisp de Cirene
- Cirili, nebot de Teòfil

2.2.3. L’escenari:

- La Biblioteca d’Alexandria, gran magatzem del saber de la humanitat, convertit en un estable d’ovelles i gallines.
- El Serapeum d’Alexandria.
- L’àgora, lloc de trobada d’individus de diferents status socials i de diferents religions, a on aquestes –les religions- es presenten com a “oferta” en la plaça del mercat sovint criticant a la competència: l’antropomorfisme de les imatges dels déus pagans (Serapis...). L’Àgora, que dona títol a la pel·lícula, és una metàfora de la societat i del punt de trobada –pot ser necessari- dels éssers humans en la societat.

2.2.4. Els elements claus:

- **Els mocadors:** la pel·lícula comença amb una escena amb un mocador blanc, que Hipàtia deixa caure durant una de les seves classes per preguntar per la causa de la caiguda. Utilitzarà un mocador igual, tacat de sang, com a mitjà per explicar-li a Orestes que no accepta les seves proposicions. Al final de la pel·lícula utilitzaran un gran mocador negre per tapar-li el cap a Hipàtia quan se l'emporten els parabolans, entre insults (“pecadora”, “zorra”, “bruja”), i no podem deixar de pensar que la situació de moltes dones en l'actualitat és la mateixa, per fanatisme religiós. Aquesta relació és intencionada en la pel·lícula perquè, de fet, fan que Hipàtia sigui lapidada, perquè Davo, intentant guanyar temps, convenç als parabolans perquè no es taquin les mans amb sang impura.
- **Els llibres:** són rotllos, cilindres de paper. I de la mateixa manera que es lamenten d'haver perdut l'obra d'Aristarc de Samos en un incendi anterior de la Biblioteca mare, s'ha de protegir la Biblioteca actual com a símbol de la compilació del saber. Però també el llibre és símbol del dogmatisme. Quan Orestes critica a Ciril·lo per tergiversar la paraula de Déu – en el fragment que va llegir contra les dones-, l'obisp li respondre: “Él leyó lo que está escrito. [...] Las escrituras dicen la verdad”.
- **La Terra:** el globus terraqüi que apareix en el títol i al començament de la pel·lícula, no significa només la dedicació d'Hipàtia a l'astronomia, sinó també un intent de contextualització i de relativització de les coses, especialment dels “assumptes humans”. Per exemple, quan Orestes ofereix la seva música a Hipàtia en el teatre, la càmera comença a enlairar-se agafant, cada vegada, un punt de vista més ampli, més ampli... fins a veure el globus terraqüi des de fora. Això és el que moltes vegades haurien de fer les nostres ments: hauríem de ser més conscients de la relativitat de certes coses i agafar distància per poder veure les coses amb una certa perspectiva. Quan Hipàtia i el seu pare intenten salvar els llibres de la Biblioteca, ell crida als esclaus: “¡Rechazad las obras secundarias!”, i ella: “¡Coged sólo las importantes!”, i un pregunta: “¡Y cuáles son las importantes?”. Està clar que per als cristians que van entra-hi, cap ni un: “¡Escoria pagana!”, cridaven mentre els destruïen. De fet la imatge que es centra en els rotllos volant, deixa entreveure el cel per la bòveda de la biblioteca, recordant-nos que tot és relatiu, i de fet, per si encara no ens hem adonat, la càmera fa un gir i tota l'escena es posa de cap per avall, i sembla voler dir -a més de la destrucció-, que tot ho podem mirar des d'un altre punt de vista.
- **La recerca:** quan entres a la pàgina web oficial de la pel·lícula (www.agoralapelícula.com), has d'estar una bona estona buscant per l'univers, perquè no saps com sortir de la pàgina principal. Les lletres del títol no tenen enllaç actiu, la imatge tampoc, i has d'anar provant, passant per sobre dels estels, fins que el cursor s'activa en passar per un espai en negre. Eureka! És una manera d'apropar-nos al procés de la recerca, que també té la seva història, i també està ple d'emocions.
- **El sac de pedres i el ganivet:** els símbols de la violència, que acaba llençant Davo després de reflexionar a la Biblioteca convertida en un estable de ovelles i gallines.

2.3. Recerca:

Dintre dels interessos particulars de cadascun, s'emplaça als alumnes a fer una recerca a la xarxa sobre tots aquells aspectes que els hi hagin interessat més, i sobre els quals vulguin aprofundir.

3. Obrim un debat sobre totes aquestes qüestions:

- **Tots som humans, tots som iguals:**
  - El pare d'Hipàtia demana als cristians que no llencin el pagà a les flames.
  - Hipàtia demana al seu pare que no castigui als esclaus per ser cristians.
  - Hipàtia en veure el sistema tolemaic que ha fet el seu esclau, li deixa explicar-ho a la seva classe, tot i que abans de demanar un aplaudiment per a Davo, i en presència d'ell, se li escapa: "*las peleas son solo para el vulgo y los esclavos*": ell se n'adona d'aquest rebuig, i el sentiment que això li causa –tot i l'aplaudiment– és un altre factor a tenir en compte en el desenvolupament dels fets. Davo, l'esclau, sap que no pot competir en condicions d'igualtat per l'amor d'Hipàtia, i a només li queda resar-li al seu nou déu -a qui li pots demanar allò impossible més que a Déu?- ("*Por favor, no dejes que sea de otro*") i tocar-li el peu mentre ella dorm.
  - Hipàtia obliga a recordar a Sinesi la 1ª regla d'Euclides: "Si dos cosas son iguales a una tercera, todas son iguales entre sí." i diu als seus alumnes: "Es más lo que nos une que lo que nos separa" (frase que tornarà a repetir Orestes quan davant seu s'ataquen mútuament cristians i jueus.
- **La desconfiança en les aparences, i la recerca d'un més enllà:** "*No es el cielo el que se equivoca. Nuestros ojos nos engañan*", diu Davo en presentar el seu sistema tolemaic (sistema geocèntric) en la classe d'Hipàtia. I quan Orestes critica que seria millor que les errants no erressin (conclusió a la que arribaran després en reprendre la hipòtesi heliocèntrica d'Aristarc de Samos, que ens demostra que el cel no s'equivoca, sinó que les errants són només una il·lusió òptica), li retreu el cristià Sinesi: "*¿Con qué autoridad juzgas tú la obra de Dios?*" i Orestes replica com advertint el que passarà: "*¿Qué os pasa a los cristianos? ¿Ya no se puede abrir la boca en esta ciudad?*". Aquesta és la lluita de l'actitud crítica contra l'autoritat dogmàtica de las escriptures (recordar a Popper en aquest punt), que ha d'apel·lar a elements aliens al discurs (allò sagrat, l'autoritat del mestre, de la tradició...).
- **El dogmatisme i fanatisme religiosos, i el pluralisme:** Orestes es queixa de la censura per part del seu company cristià Sinesi, però Sinesi al·lega que les opinions d'Orestes l'*ofenen*... I Orestes li respon que es marxin al desert, si no volen sentir res que els ofengui.
- **Les emocions i la raó:**
  - Aquesta barreja dels sentiments i les emocions en els raonaments és molt perillosa: apel·lar a una suposada *ofensa* en ple arguments teòric no és jugar net per part de Sinesi. Però aquests són els problemes de l'àgora: perquè allà no es debaten només teories *assèptiques* amb l'única ajuda de la raó, com en l'ideal grec, sinó que, com ja reconeixien els sofistes, a l'àgora s'acaben barrejant raons amb sentiments, i es pot arribar convèncer de moltes maneres... inclús per commoció, com fa Amoni amb Davo al fer-li compartir el pà amb els malalts (però per què s'ha de barrejar l'almoïna amb la religió?). I si acabes per no convèncer a ningú, sempre et quedarà dir, com a Sinesi "*¿No sabeis ninguno de lo que hablais!*".
  - Però, es pot pensar realment sense barreja de sentiments, sense cap tint emocional? Es pot parlar realment d'una raó totalment *assèptica*? la mateixa Hipàtia, quan s'enfonsa per no trobar una resposta a les seves preguntes, li diu a Aspasi: "*Me parte el corazón*". I s'emociona tant quan creu haver trobat la resposta en la el·lipse que abraça efusivament el seu esclau Aspasi. No descartem que la recompensa teòrica tingui una part d'èxtasi en veure el somriure d'Hipàtia quan s'asseu després mirant el cel.

- **Sobre l'origen de la violència:** ja hem parlat de la perillosa barreja d'emocions i raons, però hi ha més escenes a on s'aborda directament el tema de l'origen de la violència.
  - Quan, davant de l'ofensa dels cristians als déus pagans (liderats per Teòfil), els pagans decideixen al Serapeum atacar-los, Hipàtia intenta fer-los reflexionar: “*¿Vais a mancharos las manos de sangre por una ofensa?*”. “*Por una ofensa a los dioses*”, contesta el sacerdot pagà. Però tot i que Hipàtia denunciï que: “*Tú les incitas a actuar como criminales*”, el seu pare acabarà per donar el vist-i-plau a l'atac, ja que una ofensa no pot quedar impune.
  - I quan un dels esclaus cristians del pare d'Hipàtia es veu involuntàriament al bell mig de la baralla, acaba per atacar el seu amo tot cridant: “*¡Soy cristiano!*”, com si volgués explicar-li que només li havien deixat dues sortides (com a Hipàtia: ciència o matrimoni), que li estaven obligant a lluitar.
  - Quan Ciril·lo li pregunta a Orestes: “*¿Por qué no te arrodillaste?*”, ell li contesta: “*¿Qué elección tenía!*”. Moltes vegades ens adonem de que estem en una espiral que ens porta: com quan es miren Orestes i Sinesi, “germans”, però ara enfrontats en dos bàndols enemics. Però sempre queda un reducte per a la llibertat: Orestes sí que tenia un altra opció: agenollar-se i traïcionar els seus principis i la seva mestra, però aquesta, ell, ni la considerava. Igual que molts espectadors ni van considerar que Orestes pogués marxar sense agenollar-se. Igual que molts presoners dels camps de concentració nazis, van demostrar que hi havien altres opcions, tot i que alguns ni les consideressin.
  - També és important ressaltar el paper de les emocions en la violència. Per exemple, quan Davo, després de ser insultat per Hipàtia, ataca amb l'espasa l'estàtua de pedra d'un deu pagà i la seva pròpia maqueta del sistema tolemaic, ho fa per descarregar la seva ràbia.
  - I també és important reflexionar sobre el problema de la venjança: “*No lloreis por vuestros hermanos muertos. Derramad lágrimas por ellos, ¡sus verdugos!*”, reclama Ciril·lo als cristians després l'atac per sorpresa dels jueus als parabolans. I després d'arregar a les masses, ja no hi ha volta enrera. Orestes reconeix: “*Ningún ejército podría contener a la gente. La ciudad entera ha enloquecido.*” I també contemplem com es generen els odis, a poc a poc, a cau d'orella: com quan aquell cristià li diu a Ciril·lo, després de la reunió d'Hipàtia amb els seus dos antics alumnes: “*Dos cristianos en manos de una impía. ¡Es una vergüenza!. Una vergüenza.*” Poc després llegirà Ciril·li en el seu sermó: “*No permito que la mujer de lecciones, ni que tenga autoridad sobre un varón. Debe... callarse. Es palabra de Dios*”. I l'acusarà fins i tot de *bruixa* (recordant-nos que la història està plena de persecucions de tota mena, que sovint es disfressen de religioses).
  - També és significativa l'escena en què Davo porta en un carro un cadàver i el mira a la cara. Tot apunta a que és cara d'Amoni, i això ens commou. És com si la mort no fós important fins que li posem cara. I només en veure aquesta mort sembla que li assalten els

dubtes: “*Yo fui perdonado. Y ahora soy incapaz de perdonar.*”, li diu a Amoni en una escena posterior, que l’espectador considera com un record, ja que creu que Amoni ha mort-: perquè no podem perdonar els jueus, si el mateix Jesús ho va fer a la creu?. “*Jesús era Dios. Y sólo él puede mostrar tanta clemencia*” –li va contestar Amoni. I un altre cristià va entrar a la conversa amb un to ofès: “*¿Cómo te atreves a compararte con Dios?*” (ja estem: quan algú planteja qualsevol dubte o crítica, apareix de seguida la censura com a mecanisme de defensa). Temps després tornarà a sortir el personatge d’Amoni, per tant, no era ell el cadàver del carro. Les aparences enganyen. Però, com que està cap per avall, i només es veu uns segons... Però, cap al final de la pel·lícula, Davo torna a portar en un carro a un cadàver, ara sí, el d’Amoni, ajusticiat per haver-li llançat la pedra a Orestes. És com si el destí et mostrés que t’havia donat una oportunitat i que no l’havies aprofitat: el primer mort que va veure el Davo li havia d’haver servit com l’últim. La mort, en definitiva, hem de *pensar* que sempre té una cara. O millor dit: hem de *sentir* que sempre té una cara.

○ Sobre la guerra i la relativitat del guanyar o perdre en aquests casos, hi ha una escena molt impactant: Quan Orestes li demana a Hipàtia que accepti convertir-se al cristianisme, perquè sense ella no es veu capaç de vèncer a Ciril·lo, ella li respon: “*Oh, Orestes... Cirilo ya ha vencido*”.

- **El sacrifici de la minoria per la majoria:** Quan els parabolans venen a atacar el Serapeum, el sacerdot crida: “*¡Cerrad las puertas!*”, però Orestes li replica: “*¡Pero quedan muchos de los nuestros fuera!*”. “*Que los dioses los protejan*”, li respon.

- **La intolerància religiosa:** “*A partir de ahora, sólo serán tolerados el cristianismo y el judaísmo. Los sacrificios paganos, serán perseguidos...*”, diu el pregoner a l’hora mentre la càmera s’enlaira fins a mostrar-nos el globus terraquí sencer. Aleshores, apareix aquesta frase sobreimpresa: “*La orden de monjes parabolanos se encargaba de rondar las calles para vigilar la moral cristiana... ahora sólo enturbiada por la presencia de los judíos*”. Potser hauríem recordar a Popper i defensar la intolerància envers la intolerància? Després d’excloure els pagans, ara volien acabar amb els jueus. Hauríem d’intentar de no caure en la crítica fàcil que van fer certs sectors a la pel·lícula per presentar una *mala imatge* del cristianisme: Amenàbar també presenta un episodi d’atac als parabolans per part dels jueus mitjançant una trampa. Però la qüestió no és tant *qui* ataca, sinó *per què?*. “*¡Ellos no saben!*”, cridava Ciril·lo als cristians després de l’atac dels jueus, i els critica per no entendre res de les Escriptures i considerar a Jesús com un home més, quan en realitat és el fill de Déu, en definitiva per no pensar *com nosaltres*.

- **Els totalitarismes:** Quan Orestes no va agenollar-se davant la Bíblia després de llegir Ciril·lo aquell fragment contra les dones, tractava d’explicar a la massa: “*¡Soy cristiano! ¡Soy tan cristiano como vosotros*”. Excloem als dissidents, als que no pensen com nosaltres, tot i que només sigui en un punt. Però no és fàcil mantenir un terme mig. De fet, no reaccionem nosaltres mateixos de manera excloent quan, des de la comoditat de la butaca de l’espectador de la pel·lícula, pensem que per aquell sol fragment Orestes ja hauria de rebutjar les Escriptures senceres? No es poden fer excepcions? Ha de ser sempre tot o res? No pot haver grisos? El mateix Davo ens dona una lliçó de relativisme quan intenta evitar que Amoni li llenci la pedra al prefecte. Com diria Confuci, cap fill hauria de denunciar al seu pare. Aquest sentiment innat, que ens fa passar per sobre de la llei, l’han reprimit els fanàtics, el va reprimir Abraham, i el reprimeixen els homes iranians que lapiden les seves filles i germanes.

- **Sobre la relació entre filosofia i religió:** “*¿Por qué habríamos de seguir los consejos de alguien que no cree absolutamente en nada?*”, li va preguntar un notable a Hipàtia, i ella va contestar: “*Creo en la filosofía*”. “*La filosofía: lo que necesitamos en estos tiempos*”, va contestar mentre els assistents reien.

- **Sobre la religió i l'Església:** Quan va morir Amoni, Ciril·li va manifestar la seva voluntat de proclamar-lo màrtir i sant –tot i que, en la realitat històrica, els líders d'Alexandria no li van permetre. Però a Ciril·li sí que, després d'haver incitat l'assassinat d'Hipàtia, el van fer “sant” i “Doctor de l'Església”. Mentre la pel·lícula ens recorda aquestes dades històriques amb lletra sobreimpresa, la càmera es va enlairant fins que, de nou, assolim la perspectiva del globus terraqui, i ens allunyem més encara, fins a veure només l'univers.

4. Enllaços d'interès

Per la pre-recerca històrica:

Sobre la ciutat d'Alexandria:

<http://es.wikipedia.org/wiki/Alejandr%C3%ADa>

Sobre la Biblioteca d'Alexandria:

http://es.wikipedia.org/wiki/Biblioteca_de_Alejandr%C3%ADa

Sobre la història del llibre:

http://es.wikipedia.org/wiki/Historia_del_libro

Sobre el Serapeum d'Alexandria:

http://es.wikipedia.org/wiki/Serapeum_de_Alejandr%C3%ADa

Sobre la destrucció del Serapeum d'Alexandria:

http://en.wikipedia.org/wiki/Serapeum#Destruction_of_the_Alexandrian_Serapeum

Sobre els parabolans:

<http://es.wikipedia.org/wiki/Parabolano>

Per a la recerca posterior a la pel·lícula:

Sobre els diferents personatges (exceptuant a Davo, personatge inventat).

Sobre Teòfil d'Alexandria:

http://es.wikipedia.org/wiki/Te%C3%B3filo_de_Alejandr%C3%ADa

Sobre Aristarc de Samos i el model heliocèntric del sistema solar:

http://es.wikipedia.org/wiki/Aristarco_de_Samos

http://es.wikipedia.org/wiki/Teor%C3%ADa_helioc%C3%A9ntrica

Estela Torres Villacampa
Curs 2010/2011